

УДК 332.135

Ю. С. Рогозян

*Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ***МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ЯК ФОРМА ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ:
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД**

У статті наведено результати аналізу закордонного досвіду міжрегіонального співробітництва. Особливу увагу приділено виявленню сучасної тенденції до створення та функціонування міжрегіональних інтеграційних об'єднань. Виділено локальні регіони інтеграції: американський, азійсько-тихоокеанський та євро-афро-арабський, наведено приклади функціонування в них інтеграційних об'єднань. Оцінено наявні можливості для участі України у світових інтеграційних спілках у контексті міжрегіонального співробітництва.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, об'єднання, інтеграція, процеси, угоди, економічні зв'язки.

В статье приведены результаты анализа зарубежного опыта межрегионального сотрудничества. Особое внимание уделено выявлению современной тенденции к созданию и функционированию межрегиональных интеграционных объединений. Выделены локальные регионы интеграции: американский, азиатско-тихоокеанский и евро-афро-арабский, приведены примеры функционирования в них интеграционных объединений. Оценены имеющиеся возможности для участия Украины в мировых интеграционных союзах в контексте межрегионального сотрудничества.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, объединение, интеграция, процессы, соглашения, экономические связи.

The article provides the findings of the analysis of trans-regional cooperation on the basis of foreign experience. Particular attention is paid to identifying current trends towards the establishment and functioning of trans-regional integration groups. The paper highlights local areas of integration: American, Asian-Pacific and Euro-Afro-Arab regions, and exemplifies the functioning of integration associations within these areas. The opportunities for Ukraine's participation in world integration unions in the context of trans-regional cooperation are discussed.

Keywords: trans-regional cooperation, unification, integration, processes, agreements, economic ties.

Експерти Всесвітньої торгової організації наголошують, що зароджується одна з сучасних тенденцій у міжнародних інтеграційних процесах – виникнення інтеграційних спілок, у яких одна або кілька сторін є представниками регіональних або міжрегіональних об'єднань [1; 2], співробітництво яких ґрунтується залежно від форми: міжрегіональне (inter-regional), міжблокове (bloc-to-bloc), бірегіональне (bi-regional), мультирегіональне (multi-regional), транскордонне (cross-border) [2–4].

Питання міжрегіонального співробітництва досліджують такі відомі вітчизняні науковці, як З. Варналій, М. Долішній, В. Кіш, Н. Мікула, Л. Прокопенко, І. Сторонянська, І. Студенников та інші. Відомі науковці Л. Штерн, Ф. Котлер, Г. Армстронг, Т. Терещенко розглядають групи чинників, що впливають на розвиток міжрегіонального інтеграційного співробітництва. Дослідження з указаної тематики зосереджено на політико-економічному аналізі досвіду окремих міжрегіональних інтеграційних об'єднань, а питанням сутності та змісту міжрегіонального, а саме інтеграційного співробітництва та його зарубіжного досвіду, приділено недостатньо уваги. Через це метою нашої статті є узагальнити світовий досвід функціонування і розвитку міжрегіонального співробітництва, виявити особливості вказаної тенденції на сучасному етапі як однієї з форм розвитку регіональної інтеграції в умовах глобалізації світової економіки і оцінити наявні можливості участі в ній для України.

Прагнення України стати дійсно європейською державою потребує здійснення різноманітних реформ, формування в суспільстві відповідної системи цінностей, розвиненої політичної культури, надійної системи взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади тощо. Відповідно процес міжрегіональної інтеграції є логічним продовженням стратегічного курсу України на утвердження в суспільстві принципів демократії.

Надзвичайно важливу роль у концепції демократичного врядування відводять визначенню місця та значення національних стратегічних пріоритетів та їх віддзеркалюванню на всіх рівнях, і насамперед у державній регіональній політиці. Суспільні, економічні, політичні реалії сьогодення вибудовують нові пріоритети розвитку України. У процесі поглиблення ринкових реформ дедалі більшої ваги набуває питання єднання та згуртування українських регіонів як основного чинника подальшого становлення державності та посилення економічної могутності країни.

Розгортання інтеграційних процесів у Європі зумовлює формулювання цілей регіональної інтеграції в Україні відповідно до кожного ієрархічного рівня: внутрішньорегіонального, міжрегіонального, зокрема й на міждержавному рівні. Потрібно зазначити, що роль держави у формуванні та реалізації стратегії регіонального розвитку України з огляду на постійне посилення впливів інтеграційних процесів повинна зростати, а не зменшуватися. Змінюватися повинні функції і завдання держави відповідно до змін, що відбуваються в європейській та світовій господарських системах [5].

Сьогодні у світовій економіці процеси міжрегіонального співробітництва зосереджено в межах трьох локальних регіонів інтеграції: американського, азійсько-тихоокеанського і євро-афро-арабського з центрами в США, Японії та Європейському Союзі (ЄС). Водночас спостерігається міжрегіональна взаємодія і між цими локальними регіонами, наприклад запровадження регулярних зустрічей «Азія – Європа» (Asia-Europe Meeting – ASEM), які сприяють активізації економічних відносин Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та ЄС, який зацікавлений у таких торговельно-економічних відносинах, тому не виключено в майбутньому створення зони вільної торгівлі між цими блоками. Аналогічно АСЕАН налагоджує економічні зв'язки з іншими об'єднаннями: Група Ріо, Рада зі співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії (АРСПА), Андська угода (АНКОМ), Субрегіональний торгово-економічний союз МЕРКОСУР (Mercado Común del Cono Sur – MERCOSUR), до складу якого входять Аргентина, Бразилія, Парагвай і Уругвай, асоційовані члени – Болівія і Чилі.

Уже багато років країни АНКОМ ведуть переговори з МЕРКОСУР про створення зони вільної торгівлі протягом найближчих 10 років. У 1998 році в Буенос-Айресі було підписано рамкову угоду між МЕРКОСУР і АНКОМ про створення зони вільної торгівлі (Framework Agreement for the creation of a Free Trade Area) з населенням 300 млн осіб і ВВП близько 1,2 млрд дол. США. Угода передбачає два етапи формування зони вільної торгівлі. На першому етапі (Fixed Tariff Preference Accord) набули чинності фіксовані митні преференції у взаємній торгівлі, отримані в результаті впорядкування митних пільг, наданих дев'ятьом країнам у межах Латиноамериканської асоціації вільної торгівлі. На другому етапі (Free Trade Agreement) із 2000 року було передбачено поступове зниження митних зборів у взаємній торгівлі. Разом із зоною вільної торгівлі АНКОМ і МЕРКОСУР активно співпрацюють у сфері будівництва транспортної інфраструктури, соціальній та культурній сферах.

Інший приклад міжрегіонального співробітництва в контексті інтеграційних об'єднань – взаємодія АНКОМ та ЄС на підставі Угоди про промислове,

соціальне та технічне співробітництво (The Andean – European Cooperation Agreement).

У 2003 році між двома блоками було укладено нову угоду про політичне та економічне співробітництво (Political Dialogue and Cooperation Agreement). Сьогодні АНКОН уже користується перевагами на загальному ринку ЄС: більшість промислових товарів і деякі товари рибальства та сільського господарства з АНКОН надходять на ринок ЄС без стягування мит. На АНКОН припадає всього 0,8 % зовнішньої торгівлі ЄС, тоді як для Андського співтовариства торгівля з ЄС набагато більш значніша (14 %). Близько 80 % експорту АНКОН до ЄС становить продукція базових галузей, тоді як основу експорту ЄС до Андського співтовариства становить продукція обробної промисловості (85 %). Сьогодні ведеться робота з укладання Асоційованої угоди між ЄС і АНКОН (Association and free trade Agreement), що передбачає поглиблення економічного, політичного, соціального і культурного співробітництва, а також створення зони вільної торгівлі між двома блоками [6].

Як і АНКОН, МЕРКОСУР користується переважним режимом у торгівлі з ЄС. У 2003 році рамкову угоду ЄС і МЕРКОСУР було доповнено угодою про політичне та економічне співробітництво (Political Dialogue and Cooperation Agreement), однією з цілей якої є початок переговорів із міжрегіональної асоційованої угоди (Inter-regional Association Agreement) про лібералізацію взаємної торгівлі та створення зони вільної торгівлі.

Крім прикладів зародження співробітництва між двома регіональними блоками (bi-regional integration), останнім часом з'являються приклади інтеграційної взаємодії більше ніж два регіональні об'єднання одночасно (multi-regional integration). Так, в Америці створено Всеамериканську зону вільної торгівлі (Free Trade Agreement of the Americas – ФТАА), у межах якої передбачено лібералізацію взаємної торгівлі товарами, послугами та взаємного руху капіталу. До указаної інтеграційної групи зараховують такі регіональні об'єднання Америки, як Північно-Американська зона вільної торгівлі (НАФТА), Центральнопівденно-Американський спільний ринок (ЦАСР), Карибське співтовариство і спільний ринок (КАРІКОМ) та ін. Аналогічні процеси об'єднання відразу кількох інтеграційних груп відбуваються в Східній та Південній Африці, де вже створено Транскордонну ініціативу (Cross-Border Initiative), що об'єднала Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки (КОМЕСА), Південно-Африканське співтовариство розвитку (САДК), Західноафриканський економічний і валютний союз (ЕМОА) та інші субрегіони. Сферу їх інтеграції та міжрегіонального співробітництва визначають такі складники: валютна політика, лібералізація взаємної торгівлі та руху капіталу, гармонізація платіжних систем тощо [7].

Узагальнення досвіду міжрегіонального співробітництва дозволяє виявити чинники, які сприяють розвитку співробітництва між регіональними угрупованнями:

- глобалізація світової економіки, збільшення економічної взаємозалежності національних господарств і їх регіональних об'єднань;
- зростання кількості інтеграційних об'єднань країн, розвиток субрегіонів, що ускладнює процеси економічної взаємодії та викликає потребу координувати їх дії в межах більш великих інтеграційних спілок;
- відродження багатьох інтеграційних об'єднань країн, які розвиваються, що пов'язано з їх техніко-економічним і соціально-політичним станом;
- досягнення в ЄС етапу зрілості системи міжрегіонального співробітництва, що характеризується посиленням її регулювання для підтримки стійкості, цілісності, життєздатності, усунення протиріч (відбувається шляхом утягування

до процесу інтеграції менш економічно розвинених країн і регіонів, як наприклад, у міжрегіональній інтеграційній системі НАФТА, що виникають;

- перебування більшості міжрегіональних об'єднань тих країн, що розвиваються, на етапі становлення, тобто розростання інтеграційної системи в економічному просторі не лише вглиб за рахунок диференціації суб'єктів і сфер економіки, що втягуються в процес інтеграції, а й ушир, за рахунок уключення нових національних господарств та економічних регіонів у цей процес; формальна інституціоналізація інтеграційної системи з метою офіційного оформлення і завершення процесу замикання елементів інтеграційної системи в деяких галузях і сферах економіки, а потім – стимулювання просторового розростання інтеграційної системи і розвитку її суб'єктів;

- переважання тенденції розширення міжрегіональних об'єднань над тенденцією їх поглиблення в процесі глобалізації, а також відсутність можливості будувати інтеграційні відносини на традиційних принципах у системі «країна-країна» з причин диспропорційності розвитку різних країн;

- закріплення принципів нового відкритого міжрегіонального співробітництва в низці інтеграційних об'єднань світу (АТЕС, АСЕАН, МЕРКОСУР та ін.);

- конкуренція за економічний простір між трьома світовими локальними центрами інтеграції (США, ЄС і Японією). Проведений аналіз дозволяє розглядати міжрегіональне співробітництво як одну з форм міжнародної регіональної економічної інтеграції поряд з інтеграцією в системі «країна-країна» [8].

Світове міжрегіональне співробітництво має свої особливості, серед яких можна виділити такі:

- суб'єктом співробітництва є одне або кілька об'єднань (регіонів);

- застосування принципів відкритості: відкрите членство, відсутність заборон на односторонні застереження в текстах угод, свобода вибору напрямів розвитку міжрегіонального співробітництва вишир і вглиб, багатостороння лібералізація тощо;

- відсутність розгалуженої системи інтеграційних органів;

- застосування сучасних регіональних та міжрегіональних принципів: укладання різного роду угод, утворення нових міжрегіональних структур, таких як форуми, міжнародні громадські організації, альянси, асоціації, об'єднання, мережі в контексті адаптації до процесу економічної глобалізації.

За характером економічного простору, що займають регіони і які входять до інтеграційних систем, та специфікою суб'єктів європейський дослідник О. Джоро виділив такі види міжнародної міжрегіональної інтеграції:

1. Міжрегіональна інтеграція в системі «країна-блок» (коли країна одночасно є членом різних інтеграційних об'єднань, що утворилися в одному локальному регіоні. Наприклад: у євро-афро-арабському регіоні функціонують такі об'єднання як САДК і КОМЕСА, ЦЕФТА та ЄС; в азійсько-тихоокеанському – АСЕАН і АТЕС; в американському – МЕРКОСУР і КАРИКОМ; та коли країна одночасно є членом різних інтеграційних об'єднань, що утворилися в різних локальних регіонах, наприклад, НАФТА (американський регіон) і АТЕС (азійсько-тихоокеанський регіон).

2. Міжрегіональна інтеграція в системі «блок-блок»: бірегіональна інтеграція (коли створюють нові союзи, що координують два інтеграційні об'єднання, наприклад АСЕАН – ЄС, АНКМ – ЄС, ЕС – РСАДПЗ, МЕРКОСУР – (Південно-Африканський митний союз); мультирегіональна інтеграція (коли створюють союзи, що координують кілька інтеграційних блоків, наприклад, Транскордонна ініціатива в Східній і Південній Африці); міжрегіональна інтеграція (наприклад, КАРИКОМ – МЕРКОСУР) [8; 9].

Міжрегіональне співробітництво дає додаткову змогу для країн з перехідною економікою та для країн, що розвиваються, розвивати інтеграційні відносини з ЄС, відносини, які Україна наразі активно будує в контексті підписання Угоди про асоціацію. Відомо, що вступ європейських країн до ЄС передбачає проходження складної та тривалої процедури економічної і політичної підготовки. Так, наприклад, за оцінками Брюссельського Центру Європейської політики, українська економіка буде повністю готова увійти до складу економіки ЄС не раніше ніж через кілька років.

Сьогодні відносини між ЄС та іншими країнами будуються на підставі двосторонніх Угод про партнерство та співробітництво (Partnership and Cooperation Agreements), які включають цілий спектр питань торговельно-економічного, політичного, наукового, інвестиційного, технічного, соціального, фінансового та культурного співробітництва, а також містять положення про можливість поглиблення економічної інтеграції з Європейським Союзом через утворення зони вільної торгівлі в майбутньому.

Розглянутий варіант міжрегіонального блокового співробітництва порівняно зі вступом до ЄС дозволяє більш різноманітно (не обмежуючись створенням зони вільної торгівлі) поглиблювати економічну співпрацю, зокрема у сфері послуг, науково-дослідних робіт та розробок, інвестицій за участю різних країн ЄС, Америки, Азії, Африки.

Узагальнення наявного світового досвіду розвитку міжрегіонального співробітництва як процесу економічної взаємодії та взаємопроникнення міжрегіональних інтеграційних блоків дозволяє охарактеризувати причини, виявити особливості та систематизувати види міжрегіонального співробітництва як форми міжнародної економічної інтеграції, що виникла в умовах глобалізації світової економіки.

Бібліографічні посилання

1. Mapping of regional trade agreements / WTO Committee on regional trade agreements. Geneva, Switzerland, 2001. – 31 p.
2. A world player: The EU's external relations / European Commission. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004. – 22 p.
3. The EU's external relations / European Commission [Електронний ресурс]. – Brussels, 2006. – Режим доступу : http://www.ec.europa.eu/comm/external_relations/index.htm
4. ASEAN-European Union Joint Co-Chairmen's Statement of the 15th ASEAN-EU Ministerial Meeting / ASEAN Secretariat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aseansec.org/17354.htm>
5. Волинець Є. С. Механізми формування та реалізації стратегії міжрегіональної інтеграції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. / Є. С. Волинець ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – О., 2011. – 20 с.
6. A European Union – Caribbean Partnership for growth, stability and development / European Commission. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – 79 p.
7. European Union strategy for Africa Toward s a Euro-African pact to accelerate Africa's development / European Commission. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – 120 p.
8. Ожигіна В. В. Розвиток регіональної інтеграції в контексті інституціональних моделей еволюції та ринків глобалізації / В. В. Ожигіна // Наукові праці Донецького наук.-техн. ун-ту. Сер. Економічна. – 2005. – Вип. 103–2. – С. 191–197.
9. Elec, A. APEC beyond Bogor: an open economic association in the Asian-Pacific region / A. Elec // Asia Pacific economic literature. – 2013. – Vol. 9. – № 1. – P. 1–16.

Надійшла до редколегії 19.01.16